

HERMAN PLEIJ

De verkavelde erfenis van de Lage Landen

De jaartallen 1830 of 1839 spelen geen noemenswaardige rol in het collectieve geheugen van Nederland. Hoogstens roepen ze lichte wrevel op over ondankbare zuiderlingen die de uit het noorden aangereikte beloften op welvaart in de wind sloegen en voor zichzelf begonnen. Vervolgens is deze rimpeling in de nationale geschiedenis afgeserveerd als *Afscheiding*. Deze betiteling suggereert dat dit roekeloze proces nog steeds gaande is en bijgevolg elk moment weer stopgezet kan worden. Ook lijkt een dergelijke kwalificatie een zelfstandige natie daar in het zuiden nog steeds te ontkennen. Immers, 'afscheiding' impliceert dat men nog steeds in termen van het geheel denkt, zij het dat dit als zodanig niet meer bestaat. Anders gezegd, het proces mag pas voltooid heten als er gesproken wordt over de geboorte, het ontstaan dan wel de grondvesting van de staat België – ook al bestaat het land reeds 175 jaar.

Maar over hereniging valt niet te praten. De hoop daarop onder de moedertaalgenoten is bij herhaling besmet door het lanceren van de Groot-Nederlandse gedachte, waaraan teveel bloed en bodem van Germaanse snit kleeft. Eerder is er sprake van een al bij de Opstand ingezette en vanaf 1830 geïntensiverde rivaliteit tussen de huidige buurlanden. Om zich nader te profileren nam de behoefte sterk toe elkaar af te troeven in nationaal succes, en vooral om het eigen bestaan te rechtvaardigen door oeroude tegenstellingen te postuleren en een principiële anderszijn dat naar geen tijd luistert. Een dergelijk klimaat van nationale zelfverheerlijking over de rug van de buurman is weinig bevorderlijk voor de verkenning en koestering van het gemeenschappelijke verleden.

Vanaf 1830 was het zaak om een oer-België uit te vinden en te bewijzen, dat sinds Julius Caesar een geheel eigen identiteit zou hebben ontwikkeld. Daarin speelden de Middeleeuwen in een strikt Belgische versie de hoofdrol die op natuurlijke wijze naar de moderne monarchie voerde. Weinig anders verliep dit proces in het noorden. Daar haakte men voor een specifieke identiteit met hernieuwd elan in op de al vroeg zestiende-eeuwse creatie van een eigen gouden tijd in de vorm van Batavia, beslissend uitgebouwd in de Gouden Eeuw. België en Nederland bestonden kortom al in een ver verleden, waren in de Middeleeuwen vanaf Karel de Grote tot en met Karel v enigszins verwarrend opgegaan in onoverzichtelijke grootverbanden, maar hadden hun oorspronkelijke identiteit bij de Opstand weer hervonden. Het monstrum van 1815 was het resultaat van een Europese kongsie waarvan de Belgen dan wel hadden kunnen profiteren, maar die achteraf gezien met de *Afscheiding* vijftien (of vierentwintig) jaar later toch op gelukkige wijze teniet was gedaan ten faveure van die aloude en principieel tegenstrijdige identiteiten.

Dergelijke (zelf)beeldvorming over de eigen natie in de loop van de negentiende eeuw heeft de fundamentele overeenkomsten in collectieve mentaliteiten en vooral de geboortegronden daarvan ernstig aan het zicht en de beleving onttrokken. Huidige Belgen en Nederlanders weten daar dan ook weinig van en maken evenmin de indruk daarover onderhouden te willen worden. Vooral de noordelijke schatplichtigheid aan het zuiden voor wat betreft de kernen van het favoriete zelfbeeld blijkt moeilijk te verteren. Beroemt men zich in Nederland op nuchterheid, pragmatisch optreden, soberheid en bovenal tolerantie, dan scherpt men deze handzame deugden graag aan door ze te contrasteren met als typisch zuidelijk gepresenteerde gezwollenheid, pontificaal optreden en de hang naar potverteren. Het liefst hanteert men in Nederland de overkoepelende aanduiding 'calvinisme' die elke gedachte aan ook maar de geringste verwantschap met het hyperkatholieke Zuiden meteen uitsluit.

Maar dat zogenaamde calvinisme benoemt weinig anders dan een ruiker aan collectieve mentaliteiten die in de laatmiddeleeuwse stadscultuur van Vlaanderen en Brabant ontwikkeld zijn. Het samenleven met velen op een beperkt aantal hectaren voert naar een lange reeks nieuwe gedragsvormen. Zo ontwikkelen zich in die steden een nadrukkelijke behoefte aan privé-ruimte en een even besliste distantiëring van onbeheerst gedrag, geprojecteerd op ruwe plattelanders die nog dicht bij de aarde leven. Zelfs de ‘nationale actie’ die in Nederland zonder meer tot de folklore behoort – al bij het vermoeden van een natuurramp brengt men ludiek de spaarcenten bijeen – is terug te voeren op een behoedzaam calculerende vroomheid uit de laatmiddeleeuwse steden, die leerde dat men ook in de hemel moest investeren. En het was vooral de literatuur die de koopman voorhield hoe hij zijn paspoort voor de hemel kon verwerven: het toneelspel *Elckerlijc* is een typische spruit van die stadscultuur.

Heel die constellatie van Hollandse nuchterheid, schraapzucht en overlegkunst is geboren in de Vlaamse en Brabantse steden van de late Middeleeuwen. Na de reformatie is het hele pakket geëxporteerd naar het Noorden, waar de stadscultuur pas goed gestalte kreeg in de loop van de zestiende eeuw. Niet zelden reisden zulke mentaliteiten letterlijk mee in de bagage van de talrijke uitwijkende kooplieden en intellectuelen uit het zuiden. Daar, in nieuwe steden als Dordrecht, Gouda, Haarlem en Amsterdam, ondergaan deze praktische deugden nieuwe stimulansen waarbij steeds duidelijker wordt hoezeer ook hier de praktijk van het stadsleven bepalend is voor de verdere bevestiging van dit overlevingspakket, en niet de religie.

Daar het zuiden terzelfder tijd de koers van de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden moest gaan, verloor de stadscultuur daar haar overheersende betekenis, om haar sterk democratiserende tendensen en instituties weer in te ruilen voor de hiërarchie en het verticalisme van een hofcultuur, hand in hand met de gerenoveerde moederkerk.

Daardoor vervaagden geleidelijk aan die stedelijk gekleurde collectieve mentaliteiten, ook en juist omdat de taal waarin zij ontwikkeld waren op het tweede plan geraakte. En daardoor is de laatmiddeleeuwse, stedelijke oorsprong in het zuiden van al die zogenaamd Hollandse eigenaardigheden van nu, kortom het poldermodel, vrijwel geheel onzichtbaar geworden.

In dit verband kan ook gewezen worden op een parallel in de schilderkunst. De geschiedschrijving daarvan onderkent nadrukkelijk het Hollandse 'realisme' in de zeventiende-eeuwse genreschilderkunst. Herberginterieurs, drinkende en vechtende boeren, musicerende en banketterende kooplieden, stadse doorkijkjes en tevreden schutters, het ziet er allemaal heel typisch Hollands uit en moet dus wel berusten op vindingen uit eigen kring. Maar als we vaststellen dat al dat 'realisme' ook heel wat boodschappen bevat voor aanbevolen leefstijlen, wordt al duidelijk dat het hier eveneens om een verdere ontwikkeling gaat van wat ontstond in de versieringen van middeleeuwse handschriften. In navolging van het gespeelde realisme van de Franciscanen, die hun volkse belering in de dagelijkse decors van de massa probeerden te plaatsen, beelden de miniaturen actuele manifestaties van zonden en ondeugden uit, weer te vergelijken met de leerzame exemplen vol levendige straattaferelen waarmee ze hun preken opsierden. En op deze, alweer in Vlaanderen ingezette weg gaan de latere genreschilders in het Noorden verder.

Veel van wat nu doorgaat voor typisch Nederlands (of Hollands) blijkt een bakermat te hebben in de Zuidelijke Nederlanden van weleer. Ongetwijfeld zijn de sterkste zelfbeelden in Nederland, gretig geëxploiteerd door het buitenland, gebouwd op de identificatie van land en bewoners met de strijd tegen het water en de bijkomende dijken en polders. Die zou als vanzelf tot navenante mentaliteiten hebben geleid. Maar ook en juist in deze opzichten gaat het om stereotyperingen die eerst verbonden zijn met Vlaanderen.

In Dante's *Divina Commedia* uit het begin van de veertiende eeuw komen Vergilius en hij tijdens hun wandeling door de hel aan bij een gloeiend hete zandvlakte in de derde cirkel van de zevende kring. Daar worden de godslasteraars bestraft alsmede de woekeraars en de tegennatuurlijke zondaars. Elke groep zit apart, want voortlopend over een dam langs het kanaal dat moet afschermen tegen de onverdraaglijke hitte belanden ze ten slotte bij de zondaars tegen de natuur, de homoseksuelen. En om duidelijk te maken hoe deze morele topografie in elkaar steekt, maakt Dante dan een vergelijking met de dijken in Vlaanderen:

‘Zoals de Vlamingen tussen Wissant en Brugge uit vrees voor de vloed die hen bespringt dijken opwerpen om de zee te keren (...), zo waren ook de dammen langs dat kanaal tot stand gekomen, ook al had de bouwer, wie dat ook was, ze minder hoog en breed gemaakt.’

Hiermee wordt een verband gelegd tussen de hoogste verdorvenheid waaraan mensen zich kunnen overgeven en de kunstmatige bedijking, die zowel tegen zulk gedrag beschermt als daartoe uitnodigt. In beide gevallen is Vlaanderen een poel des verderfs. De crux voor deze vergelijking zit in het tegennatuurlijke. Homoseksualiteit – die term werd niet gebruikt, men koos meestal voor ‘sodomie’ – gold als de *peccatum contra naturam*, de zonde tegen de natuur, als zodanig vrijwel onbespreekbaar en te beschouwen als een regelrechte aanslag op Gods schepping. De beschuldigden werden dan ook als kettters opgevat en behandeld.

Het droogleggen van land door middel van afwatering en dijken moest eveneens onnatuurlijk heten. Scheppen van land was immers voorbehouden aan God, en men maakte zich op zijn minst schuldig aan hoogmoed als men meende zich met Hem te kunnen meten. Bovendien stal men op die manier water en modder van de kikkers en de

vissen. Mensen die dijken oprichtten konden niet anders zijn dan tegennatuurlijke kettters en inhalige profiteurs, die over de rug van andere schepsels het onderste uit de kan probeerden te halen.

Er bestonden overigens evenzeer rechtvaardigende interpretaties van de onweerstaanbare droogleggingen en ontginningen. Men beschouwde zich dan graag als uitverkoren onderaannemers van God, bij de zondvloed gespaard om het bij de officiële schepping onvoltooid gebleven karwei alsnog in Zijn naam te klaren. Bovendien veronderstelde de beschadigde en vergankelijke natuur sinds de zondeval allerlei onderhoud en herstel, waartoe in de eerste plaats moerassige rivierdelta's als de Lage Landen uitnodigden. Dan waren de indijkende en aanplempende bewoners eerder Gods helpers en lievelingen dan balorige sodomieten, die juist Zijn orde zouden ondergraven.

Deze verheven opvatting over het scheppen van eigen grond zal een enorme carrière maken in het Holland van na de Middeleeuwen, tot in deze dagen toe. Even tekenend zijn de navenant kritische reacties daarop van elders. Die vinden hun meest treffende uitdrukking in het adjectief *dutch*, dat vanaf de zeventiende eeuw carrière blijft maken als typering van even inhalige als benepen en betweterige Hollanders. Met hun stuitende ordeningsdrang domesticeren ze alles wat naar natuur zweemt, met als toppunt de koe. Maar ook binnen de grenzen staan *dijk* en *bedijking* voor aardse vergankelijkheid en zelfs verdorvenheid versus hemelse eeuwigheid. Voorbeeldig leven op aarde, zegt de Ieperse stadsarts Jan de Weert in de tijd van Dante, kan alleen door permanent te strijden tegen de zonde en voor rechtvaardigheid, anders blijft men steken 'ten dijk'. Deze houdt een aardse poel van verstikking in stand.

Ondanks de Vlaamse polders en de door Dante ingezet- te verdachtmakingen rond de onnatuurlijkheid van land en bewoners, is het noorden met deze beeldvorming aan de haal gegaan. Zulke annexaties strekken zich tot in deze tijd uit gezien de Nederlandse reputatie – zowel ten goede als

ten kwade – van homopromotie en instigator van het homohuwelijk. Maar het zwaartepunt voor collectieve mentaliteiten en (zelf)beeldvorming in het noorden blijft bij de stadscultuur van het Zuiden liggen. Handel blijkt de voornaamste kurk waarop men enig bestaan kan bouwen, en dan vooral transitohandel, in die zin dat producten van elders na een eventuele bewerking (hoeft niet) doorverkocht worden naar een ander land. Het groeiende gevoel van een basaal egalitarisme blijkt vervolgens uitermate vruchtbaar voor de ontwikkeling van een (vroeg)kapitalistisch georiënteerde economie, die haar zetel vindt in de snel tot steden uitgroeïende marktplaatsen.

Daar voltrekt zich vervolgens in rap tempo een wezenlijke arbeidsdeling, die steeds blijft voortborduren op onderlinge solidariteiten en de confrontatie van concurrerende belangen. Dat vraagt permanent om discussie, debat en pragmatische besluitvorming. Men moet immers met elkaar verder achter de dijken en binnen de stadsmuren, waar geen potentat van buiten er vooralsnog in zal slagen een duurzame hiërarchie te vestigen op basis van erfelijk leiderschap.

Binnen een dergelijke samenlevingsvorm die zijn zwaartepunt heeft in het dichte stedenlandschap van de Zuidelijke Nederlanden dringt een pragmatische tolerantie zich als het ware op. Waar de Italiaanse steden kiezen voor het concept van de stadstaat met het gebruikelijke adellijke vertoon en dus ook de vrijwel verplichte onderlinge oorlogsvoering, daar blijken die steden uit de Lage Landen zich door de waterige vlakte en vooral de primaire afhankelijkheid van de handel een dergelijke opstelling niet te kunnen permitteren. Geen stad is hier ooit met een andere in oorlog geweest – men koos voor stimulerende concurrentie en als het moest solidariteit tegen een opspelende landsvorst. Daaruit ontwikkelde zich, ten slotte, een Republiek die eerder het karakter droeg van een praktisch samenwerkingsverband van commercieel opererende stadstaatjes dan van een overkoepelende staat. Die ambitie,

misschien nu eerder nostalgie, komt nog steeds tot uitdrukking in het meervoud, waarmee het land zich presenteert: de Lage Landen of de Nederlanden, beter bekend als The Low Countries en The Netherlands, ook in alle andere talen. Soms lijkt men dit gek te vinden buiten de grenzen (en zelfs daarbinnen) en kiest dan liever voor Holland.

Dergelijke training in confrontaties en samenwerking op een klein oppervlak werkte noodzakelijke verdraagzaamheid in de hand. Die kende men al in de vorm van inschikkelijkheid uit de handelsbelangen. Aan- en verkopen vereisen het voortdurend creatief opereren om bruggen te slaan, begrip te tonen, zich te verplaatsen in de motiveringen van anderen en vooral draagvlakken te creëren voor het uiteindelijke scheppen van het nodige vertrouwen om de bedoelde transacties te doen slagen.

Dat verloopt het best met alle belanghebbenden rond de tafel. Helden en leiders zijn daarbij overbodig. Die lopen maar in de weg met hun grillen en bovenal hun verbeelding. We zijn allen gelijk en afhankelijk van elkaar. En we huldigen nu in Nederland bestuursvormen die de verantwoordelijkheid leggen bij een overlegcollege, dat eerder een woordvoerder heeft dan een leider. Daarbij is het bij naar buiten treden niet gewenst dat de vergadervoorzitter de indruk wekt enige superieure kennis of macht te hebben vergeleken met de rest. Karel Appel, onbetwist wereldschilder, toonde zich hierin een meester door zijn kunstenaarschap destijds te afficheren met een 'ik rotsooi maar wat an'. Daarna sloten we hem onmiddellijk in ons hart als een ongekend groot schilder die dingen deed die wij dus ook zouden kunnen, ware het niet dat wij toevallig met wat anders bezig zijn.

Zulke taal van de werkelijk groten horen we graag in Nederland. We weten best dat ze zeer bijzonder zijn. Maar het gaat ons vooral om een gewoonheidsritueel dat de exponent vormt van een in lange eeuwen gegroeid zelfbeeld. Men kan hier niet gewoon genoeg zijn om bewonderd te mogen worden. Eigenlijk ondervindt toptalent pas

enige waardering naar de mate waarin het vermogen gedemonstreerd wordt om allergewoonst over te komen. Vooral politici excelleren daarin. Vanzelfsprekend geven minister-presidenten de toon aan. Zo liet ex-premier Kok zich regelmatig ontvallen dat hij graag kampeert, in een sheltertje wel te verstaan, een nauwelijks meer bestaand tenttype dat de opperste nederigheid uitdrukt ten overstaan van het moderne caravanwezen. Deze trend werd ingezet door zijn voorganger Den Uyl, die het bestond als enig politiek leider in de hele wereld in Portugal een staatsbezoek af te leggen vanaf een camping.

Helden of heldinnen zijn dus niet erg in trek. Hoogstens leven zij voort, mits uit een ver verleden, als naam van een rondvaartboot, een randweg of een verdwaald plein. Bij de grotere vliegtuigtypen kiest de KLM dan ook liever voor exotische rivierenamen, immers hoe onnederlander men zich weet te presenteren hoe meer men in eigen kring kan scoren. Geen van onze nationale helden, te beginnen met Floris v, hoeft te rekenen op herdenkingen, volksfeesten, rituelen of andere uitdrukkingen van warme gevoelens en verbondenheid. Daarentegen valt er wel een zekere sympathie te bespeuren voor prominente sukkelaars van vroeger, die het goed met ons meenden maar dat op nogal onhandige wijze met hun leven wilden bekopen. Men kan dan denken aan Jan van Schaffelaar, die tamelijk zinloos van een toren bij Barneveld naar beneden sprong en sindsdien eindeloos in volks- en kinderrijmpjes herdacht wordt. Dat geldt ook voor het arme weeskind Van Speyk dat zichzelf opblies toen de opstandige Belgen zijn schip dreigden te overmeesteren.

Alleen sporthelden sluiten we graag in het hart, terwijl we er geen enkele moeite mee hebben om ze luidkeels te vereren. Daarbij gaat het heel nadrukkelijk om de triomf van de gewooneheid. Het draait immers om jongens en meisjes bij ons uit de straat, amicaal bij de voornaam aan te spreken, het liefst nog in de verkleinvorm. Bovenal memoëren we hun simpele afkomst, en vooral hun terugkeer

naar eenvoudige beroepen als de sportcarrière erop zit. Zo zijn er al enige wereldkampioenen schaatsen geweest die nadien te kennen gaven postbode te willen worden of te blijven. Ook komt Johan Crujff tot vervelens toe uit Betondorp, moet meervoudig Elfstedentochtwinnaar Van Benthem als veeboer door het leven, en blijkt de laatste winnaar van die heldentocht, Angenent, het meest Nederlandse beroep uit te oefenen dat we ons kunnen voorstellen: spruitjesteler. Zelfs Tour de France-winnaar Joop Zoetemelk weet ons te raken met de verzekering, dat hij niets liever wil dan tuinman zijn in het Franse hotel dat door zijn vrouw gedreven wordt.

Meer recent werd de ongekend succesvolle zwemkampioen Pieter van den Hogenbant onderworpen aan de verplichte gewoonheidsbehandeling. Pieter (Pietje voor velen) is na zijn eerste gouden successen onmiddellijk door het tv-journaal herleid tot de onopvallende scholier van kort voorheen. Daartoe trok men naar zijn middelbare school te Eindhoven, waar uiteraard de conciërge geïnterviewd werd (nooit de directeur) die als op afroep meteen verklaarde dat Pietje een héél gewone jongen was geweest, aangenaam anoniem voortschuifelend door de gangen. Zo horen we het graag. En we bewonderen onze Pietje er nog meer om: zo simpel en toch al dat goud.

Bij democratisme en verzuijing hoort decentralisatie als leidend bestuursprincipe: zwak centrum tegenover sterke regio's, steden, wijken, gilden. Zelfs het kerngezin doet hieraan mee, heel begrijpelijk ooit door de christenpolitiek verklaard tot hoeksteen van de samenleving. Het kenmerkt zich door een vaste taakverdeling tussen vader, moeder en de kinderen, als doorvertaling van de stadseconomie met zijn kenmerkende arbeidsdeling. Als stedelijke variant op de gebruikelijke, veel grotere familieverbanden van het platteland is dat kerngezin als het ware uitgevonden binnen de stadscultuur van de Lage Landen. En, vaak tot verbazing zo niet ontzetting van buitenlanders, kenmerkt het zich door een beslist optreden naar buiten van elk gezins-

lid. Vooral de vrouw trekt veel taken naar zich toe, die zij met de grootste zelfstandigheid in het openbaar uitvoert, met een daaraan gepaard gaande vrijmoedigheid in optreden die men elders in Europa niet gewend is. Maar ook de kinderen gelden al gauw als eigenwijs en op zijn minst eigengereid.

Ook wordt hierdoor begrijpelijk dat het zich als progressief presenterende Nederland – nimmer de dwang van vermolmd gedachtegoed van excentrieke adel en wereldvreemde geestelijken – een opmerkelijk laag percentage volledig buiten de deur werkende vrouwen kent. En bij vrouwen in topfuncties bij overheid, bedrijfsleven en in de wetenschap scoort Nederland ongeveer het laagst in de wereld zoals *De Groene Amsterdammer* wist te melden – met Pakistan staan wij op de laatste, 183ste plaats! Het kerngezin blijft dwingen, moeder wenst daar substantiële tijd aan te besteden, hoezeer vader ook staat te dringen.

Wijgevoel en de ritualisering van daarvan kennen hier dan ook lange tradities. Ze laten zich zelfs afleiden uit de etymologie van ‘gezellig’, volgens velen een onvertaalbaar knus begrip uit de sfeer van het gezin en de stamkroeg. Ooit werd er de verbondenheid mee uitgedrukt tussen gelijkwaardige mensen: wij zijn immers allen gezellen op aarde, lotsverbonden en altijd in de leer. Het is niet toevallig dat juist een laatmiddeleeuws commentaar uit de Lage Landen op Boethius’ *Troost van de Wijsheid* (oorspronkelijk uit de vijfde eeuw) dat ‘gezellige’ van de mens benadrukt, met een verwijzing naar Aristoteles. We hebben elkaar nodig, alleen leven gaat niet want het is toch zo ‘dat de mens van nature “gezellig” is en niet lang eenzaam en alleen kan blijven’.

We willen wegsmelten in gezellige saamhorigheid en intiem gezinsgekneuter, waarvan het nationale verleden zou overlopen. Daarom blijft hier een sterke hang bestaan naar de viering van christelijke feestdagen, die zijn pendant in het beschaafde Westen niet kent. Tweede kerstdag, tweede paasdag, tweede pinksterdag en zelfs hemelvaart-

dag zijn echter geen vrije dagen om plechtige herdenkingsmogelijkheden te creëren rond God, vorst en vaderland, maar verschaffen ruimte aan opgekrikt gezinsritueel. Daarvoor zijn nationale herdenkingsdagen ingeruild, die nu juist in elk buitenland de hoogtepunten van vaderlands welbevinden markeren en memoreren. Aanleidingen genoeg – naast de moord op Willem van Oranje ook de eerste vrije Statenvergadering, de Vrede van Munster, de komst van koning Willem I en de grondwet. En zo gauw er een nieuwe aanleiding is zoals bevrijdingsdag 5 mei wordt deze binnen de kortste keren weer om zeep geholpen. Alleen de dodenherdenking op de avond van 4 mei blijft vooralsnog overeind, overigens zonder daar een vrije dag van te maken. Veelzeggender nog is dat Koninginnedag, aanvankelijk slechts gevierd door Oranjekneuzen, pas kon uitgroeien tot een massaal volksfeest door het ombouwen van die dag tot nationale vrijmarkt en ander oranje wijgevoel, waarvoor het vorstenhuis slechts de kleur hoefde aan te reiken.

Deze collectieve mentaliteiten, gegroeid in de pas met de nederzettingsgeschiedenis, kunnen getypeerd worden als exponenten van het poldermodel. Dat dient dan in bredere zin opgevat te worden dan alleen een onderhandelingsstechniek om vakbond en werkgeversorganisaties op hetzelfde spoor te krijgen. Heel wezenlijk is namelijk de permanente confrontatie van (zeer) uiteenlopende standpunten, die door een maximaal aantal betrokkenen naar voren gebracht (kunnen) worden. Deze confrontatie geschiedt in principe op basis van een uitwisseling van argumenten die niet alleen kunnen overtuigen, maar ook een verdere verduidelijking van de verschilpunten dienen in te houden. Daarbij toont men zoveel mogelijk respect voor de andersdenkenden door hen uitvoerig aan bod te laten komen en op voorhand te accepteren, dat zij zeker niet allen zomaar of zonder meer over de brug te halen zijn. Maar tegelijkertijd laat men zich leiden door de pragmatiek van het dagelijkse leven, dat om zakelijke beslissin-

gen vraagt waarmee iedereen kan leven. Daartoe zoeken de betrokkenen zo efficiënt mogelijk naar handzame draagvlakken, gebaseerd op gemeenschappelijkheden in de aangedragen standpunten en de overtuigingskracht van de aangevoerde argumenten over en weer. Een dergelijke besluitvorming heeft als voornaam voordeel, dat velen zich betrokken blijven voelen. Hun aanvankelijke standpunten zijn voor een deel gehandhaafd, terwijl het eindresultaat idealiter door niemand exclusief opgeëist kan worden.

Natuurlijk moet men voor deze eeuwenlang getrainde besluitvormingstechniek ook een tol betalen. Zo is en blijft de verantwoordelijkheid een probleem doordat het uiteindelijk gevallen besluit meestal geen duidelijke ouders heeft. Wat besloten is representeert vrijwel nooit de onverkorte opvatting van één persoon of fractie, maar bestaat uit een nieuwe creatie. Dat maakt het betrekkelijk eenvoudig om zich als deelnemer aan de besluitvorming toch van het eindresultaat te distantiëren – men kan immers steeds vaststellen, dat het niet precies is of zelfs nauwelijks kan doorgaan voor wat men zelf had gewild. Er is dus een sterke solidariteit vereist in de besluitvormende groep, waarbij men naar de buitenwereld toe geen twijfel laat bestaan over de bereikte en nog steeds gedeelde eensgezindheid. Daartegenover staat het voordeel, dat een eenmaal gevallen besluit vaak van ‘niemand’ is, zodat er geen enkele reden is voor enige afgunst op de partij die zijn zin gekregen zou hebben: niemand en iedereen is aan zijn trekken gekomen.

Het wezen van het poldermodel bestaat dus uit de eigenzinnige combinatie van conflictmodel en consensusbereidheid. Dat is tamelijk uniek in de wereld en valt alleen te verklaren uit de eeuwenlange training, die het poldermodel heeft ondergaan en nog steeds meemaakt. Die is begonnen rond een Vlaamse erfenis. Zelfs de polders lijken van het Zuiden afgekeken. Maar geen van de betrokkenen wenst nu bij die gemeenschappelijkheden en beïnvloedingen stil te staan. We verkeren nog volop in het kielzog van het negentiende-eeuwse nationalisme, en meer in het

bijzonder de *Afscheiding* van 1830, of 1839. Juist door de in brede lagen als bedreigend ervaren vervlakkingen in het kader van de Europese eenwording zal de kontrastering tussen de deelstaten nog wel even voortduren. Uit angst de eigen identiteit te verliezen profileert men deze graag met zo afwijkend mogelijke zelftyperingen. Het meest eenvoudig is het dan om zich scherp af te zetten tegen het buurland, juist omdat men zoveel met elkaar heeft gedeeld.

Maar als het denken in meer Europese verbanden de overhand krijgt – een onstuitbaar proces – komt er ongetwijfeld meer oog voor dat gedeelde verleden en vooral de doorwerkingen daarvan. De geschiedenis belooft de nieuwe houvasten en rituelen te zullen leveren, die zo nodig gemist worden in het huidige tijdperk van vervaagde ideologieën en afgebroken zuilen. Daarmee zullen de Lage Landen als hernieuwde overkoepeling van Noord en Zuid in ieder geval een spirituele wedergeboorte meemaken.

LITERATUUR

- H. Pleij, 'Poorters en burgers in laatmiddeleeuwse literaire bronnen', in: J. Kloek e.a. (red.), *Burger*, Amsterdam 2002, 55-78.
- Dante, *De goddelijke komedie*, vertaling F. van Dooren, Baarn 1987, 92.
- P. Bange, 'Voorstellingen over seksualiteit in de late middeleeuwen', in: G. Hekma e.a. (red.), *Soete minne en helsche boosheit*, Nijmegen 1988, 42-60.
- S. Schama, *The Embarrassment of Riches*, New York 1987, 15-50, 257-288.
- C.J. Glacken, *Traces on the Rhodian Shore. Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*, Berkeley 1967, 213-214, 293-301, 312-313.
- H. Brinkman e.a. (ed.), *Het Comburgse handschrift*, Hilversum 1997, 1001, r. 1671-1673.
- H. Pleij, *De herontdekking van Nederland*, Amsterdam 2003.
- M.J. Goris, *Boethius in het Nederlands*, Hilversum 2000, 233.